

THE CONCEPT OF OPENNESS AND TRANSPARENCY IN PUBLIC ADMINISTRATION AND ITS LEGAL ESSENCE

Behzod Mirzajonov

*Chust District Department of Internal Affairs, Operational Search Service
Senior Operational Officer, Counter-Terrorism Division, Senior Lieutenant
Chust, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: constitution, openness, transparency, legal framework, popular sovereignty, public administration.

Received: 08.08.26

Accepted: 09.08.26

Published: 10.08.26

Abstract: This article examines the concepts of openness and transparency in public administration, as well as the constitutional and legal foundations for ensuring these principles. In this regard, the legal foundations of the reforms being implemented by the leadership of New Uzbekistan are analyzed using historical and comparative methods.

DAVLAT BOSHQARUVIDA OCHIQLIK VA SHAFFOFLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING YURIDIK MOHIYATI

Behzod Mirzajonov

*Chust tuman Ichki ishlar bo'limi tezkor qidiruv xizmati
Terrorizmga qarshi kurashish bo'limi katta tezkor vakili, katta leytenant
Chust, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: konstitutsiya, ochiqlik, shaffoflik, huquqiy asos, xalq hokimiyatchiligi, davlat boshqaruvi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflik tushunchasi, mazkur tushunchalarning yuridik ta'minlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari tadqiq etilgan bo'lib, bu borada Yangi O'zbekiston rahbari tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarning huquqiy asoslari tarixiylik va solishtirish metodlaridan foydalangan holda tahlil qilingan.

ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ДИНАСТИИ ШЕЙБАНИДОВ В XVI ВЕКЕ В ОСМАНСКИХ ТУРЕЦКИХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ

Бехзод Мирзажонов

Отдел внутренних дел Чустского района, служба оперативного розыска

*Старший оперуполномоченный отдела по борьбе с терроризмом, старший лейтенант
Чуст, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: конституция, открытость, прозрачность, правовые основы, народовластие, государственное управление.

Аннотация: В данной статье исследуются понятия открытости и прозрачности в государственном управлении, а также конституционно-правовые основы обеспечения данных принципов. В этом контексте с использованием исторического и сравнительного методов анализируются правовые основы реформ, осуществляемых руководством Нового Узбекистана.

Kirish. Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati shakllanishining hozirgi bosqichida davlat boshqaruvi subyektlari faoliyatining ochiqligi (openness) va shaffofligi (transparency) ma'muriy huquq fanining eng dolzarb va fundamental toifalaridan biri hisoblanadi. Bu borada O'zbekistonda amalga oshiriladigan ishlar yuzasidan to'xtalib, "mamlakatning har tomonlama gullab-yashnashiga faqat kuchli va adolatli fuqarolik jamiyati sharoitida erishish mumkin. Bunda barcha qarorlarni qabul qilishda fuqarolar va ularni birlashmalarining fikrlari inobatga olinishi zarurligi nazarda tutiladi", - degan edi mamlakatimiz rahbari. Mazkur tushunchalarning mazmun-mohiyatini to'g'ri anglash va ularning yuridik chegaralarini belgilash uchun, eng avvalo, ularning etimologik va huquqiy tabiatiga e'tibor qaratish lozim. Xalqaro huquqiy leksikonda va zamonaviy ma'muriyatchilikda "ochiq hukumat" (Open Government) va "shaffoflik" tushunchalari ko'pincha sinonim sifatida ishlatilsa-da, yuridik nuqtai nazardan ularning o'ziga xos farqli va o'zaro bog'liq jihatlari mavjud.

Ochiqlik (Openness) — bu davlat organlarining jamiyat uchun ochiq, erkin muloqotga tayyorlik holati bo'lib, u fuqarolarning axborot olish, qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etish va davlat ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish imkoniyatini anglatadi. Ma'muriy-huquqiy ma'noda ochiqlik — davlat xizmatining subyektiv inkorporatsiyasidan voz kechib, tashqi dunyo (fuqarolar, biznes) bilan uzviy integratsiyalashuvidir.

Shaffoflik (Transparency) — bu davlat organlari faoliyatining, ular tomonidan qabul qilinayotgan qarorlar va ma'muriy tartib-taomillarning "ko'rinuvchanlik" darajasidir. Ya'ni, bu jarayonlarning tashqaridan aniq, tushunarli va hech qanday yashirin sxemalarsiz kuzatilishini ta'minlovchi huquqiy rejimdir. Ilmiy adabiyotlarda shaffoflik ko'pincha ochiqlikning instrumental

qismi sifatida baholanadi. Taniqli huquqshunos olimlarning fikriga ko'ra, shaffoflik — ochiqlik prinsiplarini amaliyotga tatbiq etish mexanizmidir. Shaffoflik bo'lmagan joyda ochiqlik faqat deklarativ xarakterga ega bo'ladi. Ilmiy-nazariy qarashlar tahliliga e'tibor qaratadigan bo'lsak, davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikning huquqiy tabiatini o'rganishda G'arb va MDH mamlakatlari olimlarining konsepsiyalarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Masalan, Jozef Stiglis (Joseph Stiglitz) shaffoflikni "axborot assimetriyasini (davlat va fuqaro o'rtasidagi axborot nomutanosibligini) kamaytirish vositasi" sifatida baholaydi. Uning fikricha, davlat organlari o'z qo'lidagi axborotni monopoliya qilmasligi, aksincha, uni jamoatchilikka taqdim etishi shart, zero axborot umumxalq mulki hisoblanadi. Ma'muriy huquq sohasidagi olimlar esa, ochiqlik va shaffoflikni ma'muriy-huquqiy prinsip sifatida tasniflaydilar. Ushbu prinsip davlat apparatining o'zboshimchaligini cheklash, korrupsiyaning oldini olish va ma'muriy qarorlarning legitimligini oshirish funksiyasini bajaradi.

O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimida mazkur tushunchalarning normativ ta'rifi va mohiyati Konstitutsiya hamda qator qonun hujjatlarida o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 40-moddasida har kimning davlat organlariga murojaat qilish huquqi, 30-moddasida esa davlat organlari fuqarolarning huquq va manfaatlariga daxldor hujjatlar bilan ularni tanishtirishi shartligi belgilangan. Bu bevosita ochiqlik prinsiplarining konstitutsiyaviy kafolatidir. Shuningdek,

Davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikning yuridik mohiyati quyidagi o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan to'rtta asosiy element orqali namoyon bo'ladi:

1. Axborot erkinligi (Faol va passiv axborot taqdim etish)
2. Ma'muriy tartib-taomillarning aniqligi (Prosedural shaffoflik)
3. Jamoatchilik ishtiroki (Qarorlar qabul qilishda inkluzivlik)
4. Hisobdorlik va nazorat (Feedback va javobgarlik)

Axborot erkinligi (Access to Information) — fuqarolarning davlat organlari tasarrufidagi axborotni erkin izlash, olish va tarqatish huquqini kafolatlovchi konstitutsiyaviy-huquqiy institut hisoblanadi. Mazkur huquqiy rejim davlat organlari zimmasiga ikki tomonlama majburiyatni yuklaydi: faol ochiqlik, ya'ni davlat organining fuqarolardan alohida so'rovni kutmasdan, o'z tashabbusi bilan ijtimoiy ahamiyatga ega axborotni muntazam e'lon qilib borishi hamda passiv ochiqlik, ya'ni jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari asosida qonunda belgilangan tartib va muddatlarda axborotni taqdim etish majburiyati. Ushbu mexanizm davlat organlari faoliyatining ochiqligi va hisobdorligini ta'minlash, fuqarolarning axborot olishga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlarini ro'yobga chiqarish hamda jamoatchilik nazoratining samarali amalga oshirilishi uchun zarur huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi

Ma'muriy tartib-taomillarning tushunariligi va oldindan prognoz qilinishi (Procedural Transparency): Davlat organi tomonidan har qanday ma'muriy harakat yoki qaror qabul qilinishi ma'lum bir "yopiq quti" ichida emas, balki qonun bilan belgilangan aniq va shaffof algoritmlar (tartib-taomillar) asosida amalga oshirilishi lozim. Bu ma'muriy ixtiyoriy xatti-harakatlarni (diskretion vakolatlarni) qonuniy tartibga soladi.

Qarorlar qabul qilish jarayonida jamoatchilik ishtiroki (Public Participation): Normanodir hujjatlar yoki jamiyat hayotiga daxldor qarorlar loyihalari (masalan, regulation.gov.uz portali orqali) jamoatchilik muhokamasiga qo'yilishi va fuqarolarning fikri inobatga olinishi.

Hisobdorlik (Accountability): Ochiqlik shunchaki ma'lumot berish emas, balki qilingan ishlar, sarflangan budjet mablag'lari yuzasidan jamiyat oldida hisobot berish majburiyatidir.

Ma'muriy huquq fani nuqtai nazaridan ochiqlik va shaffoflik — bu shunchaki tashkiliy qoida emas, balki imperativ xarakterdagi ma'muriy-huquqiy prinsipdir. U davlat boshqaruvi tizimida quyidagi muhim huquqiy funksiyalarni bajaradi:

Antikorrupsiyaviy funksiya: Korrupsiya har doim yopiqlik va sir tutish muhitida rivojlanadi. Shaffoflik ma'muriy jarayonlar ustidan "yorug'lik nuri" vazifasini bajarib, korrupsion xavflarni neytrallashtiradi.

Legitimlashtirish funksiyasi: Aholi o'zi ishtirok etgan yoki qabul qilinish jarayoni shaffof kechgan ma'muriy qarorlarni adolatli deb tan oladi va ularga ixtiyoriy ravishda bo'ysunadi.

Inson huquqlarini himoya qilish funksiyasi: Ma'muriy organlar tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarga nisbatan choralar ko'rilayotganda (masalan, litsenziya berish yoki uni bekor qilish, jarima solish), shaffoflik prinsiplari qo'llanilishi shaxsning o'zini himoya qilish imkoniyatlarini oshiradi.

Biroq, ochiqlik va shaffoflik prinsipi mutloq xarakterga ega emas. Uning huquqiy chegaralari mavjud. O'zbekiston Respublikasining "Davlat organlari va tashkilotlarining faoliyati ochiqligi to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, davlat siri, tijorat siri yoki shaxsga doir ma'lumotlarni o'z ichiga olgan axborotlarning maxfiyligi saqlanadi. Huquqiy muammo shundan iboratki, ma'muriy amaliyotda davlat organlari ko'pincha "xizmat doirasida foydalanish uchun" yoki "maxfiy" griflarini asossiz qo'llash orqali ochiqlik prinsipini cheklashga moyil bo'ladilar. Bu esa mazkur sohada aniq huquqiy mezonlar va ma'muriy-huquqiy himoya mexanizmlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikning yuridik mohiyati — davlat organlarining jamiyat oldidagi to'liq hisobdorligini, ma'muriy jarayonlarning prognoz qilinuvchanligini hamda fuqarolarning axborotga bo'lgan konstitutsiyaviy

huquqlarini ta'minlashga qaratilgan moddiy va protsessual ma'muriy-huquqiy normalar yig'indisidir. U davlat boshqaruvini modernizatsiya qilishning hamda ma'muriy o'zboshimchalikni cheklashning eng samarali huquqiy vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Inson qadri uchun. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
5. Xusanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
6. Saidov A.X. O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari. – Toshkent: Adolat, 2020.
7. Rustamboyev M.X. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: TDYU, 2021.
8. Azizov U.A. Ma'muriy huquq. – Toshkent: TDYU, 2023.
9. To'xtashev J.B. Davlat boshqaruvi va ma'muriy islohotlar. – Toshkent: Fan, 2021.
10. Старилов Ю.Н. Административное право России. – Москва: Норма, 2022.
11. Тихомиров Ю.А. Публичное право. – Москва: Юрайт, 2021.
12. Бахрах Д.Н. Административное право России. – Москва: Норма, 2020.
13. Козлов Ю.М., Попов Л.Л. Административное право. – Москва: Проспект, 2021.
14. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. – Москва: Омега-Л, 2019.
15. Stiglitz J.E. On Liberty, the Right to Know, and Public Discourse: The Role of Transparency in Public Life. Oxford: Oxford University Press, 2002.
16. Hood C. Transparency in Historical Perspective. In: Hood C., Heald D. (Eds.). Transparency: The Key to Better Governance? Oxford University Press, 2006.
17. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
18. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 5-maydagi "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi O'RQ-369-son qonuni.
19. O'zbekiston Respublikasining 2002-yil 12-dekabrda "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi qonuni.
20. O'zbekiston Respublikasining 2002-yil 24-aprelda "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi qonuni (yangi tahriri).

21. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'RQ–419-son qonuni.
22. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 8-yanvardagi "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi O'RQ–457-son qonuni.
23. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 16-iyundagi PF–6247-son "Davlat organlari va tashkilotlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash hamda jamoatchilik nazoratini samarali amalga oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni.